

مباحثی پیرامون عزاداری

(شامل مفهوم‌شناسی، تاریخچه، مبانی، آسیب‌شناسی و آموزه‌های عزاداری)

بهاء‌الدین قهرمانی نژاد شایق



معاونت پژوهشی و آموزشی
سازمان تبلیغات اسلامی



معاونت پژوهشی و آموزشی
سازمان تبلیغات اسلامی

مباحثی پیرامون عزاداری

(شامل مفهوم‌شناسی، تاریخچه، مبانی، آسیب‌شناسی و آموزه‌های عزاداری)

نویسنده: بهاء‌الدین قهرمانی‌نژاد شایق

لیتوگرافی: محمدی

چاپ و صحافی: چاپ کانون

چاپ اول: ۱۳۸۵

شمارگان: ۲۲۰۰ نسخه

شابک: ۸ - ۱۶۲ - ۵۰۶ - ۹۶۴

ناشر: انتشارات سوره مهر

نقل و چاپ نوشته‌ها منوط به اجازه رسمی از ناشر است.

قهرمانی‌نژاد شایق، بهاء‌الدین، ۱۳۴۲ -

مباحثی پیرامون عزاداری (شامل مفهوم‌شناسی، تاریخچه، مبانی،

آسیب‌شناسی و آموزه‌های عزاداری) / بهاء‌الدین قهرمانی‌نژاد شایق. --

کادوم: سازمان تبلیغات اسلامی، معاونت پژوهشی و آموزشی، تهران:

شرکت انتشارات سوره مهر، ۱۳۸۵.

ص: ۱۱۶.

ISBN: 964 - 506 - 162 - 8

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیذا.

چاپ قبلی: سازمان تبلیغات اسلامی، معاونت پژوهشی و آموزشی،

۱۳۸۵.

چاپ دوم.

کتابنامه: ص. [۱۶۲ - ۱۶۸]؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. سوگواریها، الف. شرکت انتشارات سوره مهر، ب. عنوان.

۲۹۷/۷۴

BP ۲۶۰

۱۳۸۵

۸۴ - ۴ - ۱۹۳

کتابخانه علی ایران

نشانی: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، کوچه جمشید جم، شماره ۷۲.

صندوق پستی: ۱۵۸۱۵ - ۱۱۴۴

تلفن: ۶۶۴۶۵۸۴۸ • تمایر: ۶۶۴۶۹۹۴۷

تلفن مرکز پخش: ۵ - ۶۶۴۶۰۹۹۳

www.IRICAP.com

تذکاریه و اهدا

این اثر را که تیمناً به نام خامس آل عبا (ع) در پنج بخش و در مجموع در چهارده فصل نگاشته شده و حاکی از فرمایش حق است که فرمود: «انه لقول فصل» و در نهایت تصریح به فصل الخطاب بودن روش و منش چهارده ستاره حقیقی آسمان هدایت یعنی محمد مصطفی (ص) و عترت طاهرین وی دارد، به ساحت قدسی شان اهدا می نماید.

مؤلف

فهرست مطالب

۱۱	چکیده نوشتار
۱۲	واژگان کلیدی
۱۳	دیاچه
بخش اول: تاریخچه	

۱۹	فصل یک: بررسی مفهومی
۱۹	مفاهیم لغوی
۲۱	اصطلاحی
۲۳	فصل دو: پیشینه عزاداری در اسلام
۲۳	عرب از قبل اسلام
۲۴	پیامبر (ص) و عزاداری
۲۹	فصل سه: عترت و عزاداری

بخش دوم: کربلا

۳۵	فصل یک: آموزه‌ها
۴۱	فصل دو: جلوه‌های پیام‌رسانی

خطابه‌های آتشین.....	۴۳
فصل سه: فرهنگ عزاداری.....	۴۷
اشکواره‌ها و سوگواره‌ها.....	۴۷
مجالس عزاداری.....	۵۰

بخش سوم: ایرانیان و اهل بیت (ع)

فصل یک: محبت به عترت.....	۵۷
فصل دو: ایران آشیانه مهاجران علوی.....	۶۱
شرکت در نبرد مختار.....	۶۱
شهادت یحیی و اولین جلوه‌های عزاداری در ایران.....	۶۳
فصل سه: پیوندهای ناگسستنی.....	۶۷
عزاداران و قیام‌کنندگان.....	۶۸
پرچمهای سیاه.....	۷۰

بخش چهارم: مروری گذرا بر عزاداری در ایران

فصل یک: عوامل و مبانئ.....	۷۳
هجرت امام رضا (ع) به ایران.....	۷۳
قیامها و بزرگداشتها.....	۷۷
فصل دو: صفویه و نمادهای شعائر شیعی.....	۸۳
نمادهایی از عزاداری تا قبل از صفویه.....	۸۳
اوج تعظیم شعائر در عهد صفویه.....	۸۶
فصل سه: عزاداری در دوره قاجاریه.....	۸۹
قوت باورهای دینی.....	۸۹
اجتماعات در تکایا و جنبشها.....	۹۰

بخش پنجم: آسیب‌شناسی

۹۵	پیشینه
۹۷	فصل یک: تحریف
۹۷	تحریف لفظی
۱۰۰	تحریف معنوی
۱۰۳	فصل دو: شیوه‌ها و مبانی عزاداری
۱۰۳	نقش مقتل‌های صحیح
۱۰۵	خرافه‌ستیزی
۱۱۱	نتیجه‌گیری
۱۱۳	منابع و مآخذ پژوهش

چکیده نوشتار

عزاداری در طول تاریخ اسلام و در کشورهای مسلمان، یکی از واقعیات عینی برگرفته از اهمیت بزرگداشت شعائر الهی بوده است که مورد تأکید پیشوایان و هادیان طریق الهی اسلام قرار گرفته و نقش بی‌بدیل آن در ابراز محبت به عترت و آموزه‌ها و آثار فوق‌العاده آن، همواره مورد توجه قرار گرفته است. پاس‌داشت این شعائر در میهن اسلامی‌مان، ایران، که با آغوش باز به دعوت اسلام لبیک گفت و اسلام حقیقی را در پرتو گرویدن به محبت خاندان رسول خدا (ص) یافت، ویژگی‌هایی داشته است و این نقش برجسته در طول تاریخ ایران، از خدمات مهم و ارائه دادن شخصیت‌های تعیین‌کننده در علوم اسلامی، در جهان اسلام گویاست. شناخت گذرا از تاریخ عزاداری در اسلام و ایران، آموزه‌های آن، تأثیرات - به ویژه با تأکید بر آفات خرافه و تحریف‌های موجود - و همچنین بررسی فتاوای علمای بیدار شیعه درباره این برنامه مهم، مورد نظر این نوشتار بوده است.

واژگان کلیدی

عزاداری، عترت، کربلا، آموزه‌های حسینی، تاریخچه، فتاوا، تحریف.

www.ketab.ir

دیباچه

«و من يعظم شعائر الله فانها من تقوى القلوب»^۱ شعائر الهی و یادمانهای خداوندی را بزرگ داشته و پاس دارد، همانا نشانه پرهیزکاری وی خواهد بود.

اهمیت پاسداشت و حرمت گذاردن به مناسبتها و رویدادهای مهمی که نقش بسزا در تاریخ بشریت داشته، از جمله نکات بدیهی و روشنی است که مورد قبول و تصدیق هر وجدان بیدار بشری می‌باشد. در این میان، مهم‌ترین این رخدادها مربوط به زندگی پیامبران، جانشینان و پیروان حقیقی ایشان است و صف‌آرایی ناجوانمردانه دشمنان حقیقت، حق‌طلبی و آزادمنشی و تبعات آن، صحنه‌هایی به وجود آورده که از یک‌سو دلخراش و نشانگر اوج دنانت ستمگران است و از سوی دیگر و منظری دقیق‌تر، حاکی از جوانمردی، ایثار، گذشت و شهامت این بزرگان؛ که در نهایت منجر به شهادت سرخ و زیبای ربانیان بی‌شماری شده است که به

فرمایش حق: «و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر»^۱ یعنی چه بسیار پیامبرانی که در صف نبردشان با ستمگران، انسانهای خداجو شرکت جسته‌اند.

یکی از مهم‌ترین جلوه‌ها مربوط به جگرسوزترین مصیبت‌هایی است که بر خاندان و عترت پیامبر (ص) پس از وی وارد گردید؛ عترتی که طبق نص قرآن از هر پلیدی پاک^۲ و مطابق فرمایش رسول خدا (ص)، در حدیث بنیادین ثقلین، معیار تبیین حقایق قرآنی و میزان سنجش اعمال و افکار بشری است.^۳

اما اصلی‌ترین نماد این فجایع و مصایب، واقعه جانسوز کربلا بود که، به حقیقت، باعث بقای اسلام گردید. از آن تاریخ به بعد، یعنی از دهم محرم سال ۶۱ هـ. ق تا این زمان، همواره پیشوایان ما و سپس رهروان صدیق ایشان یعنی عالمان ربانی به زنده نگاه داشتن ابعاد و پیام این ماجرای مهم، تحت عنوان مجالس عزاداری اهتمام داشته و آن را به

۱. آل عمران، ۱۴۶.

۲. مطابق آیه تطهیر: انما یرید الله لیزهّب الایه.

۳. پیامبر (ص)، چندبار به صراحت فرمود: «انسی تارک فیکم الثقلین، کتاب الله و عترتی، اهل بیتی، ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی ابدًا ولن یفترقا حتی یردا علی الحوض» یعنی همانا دو یادگار مهم که چونان وزنه‌ای برای توزین اعمال شماست، در میان شما باقی می‌گذارم. یکی کتاب خدا و دیگری عترت و اهل بیت (ع) من است. مادام که شما به آن چنگ تمسک زنید، هرگز گمراه نخواهید شد. آگاه باشید که قرآن و عترت، هرگز قابل جدایی از هم نیستند تا در کنار حوض کوثر بر من وارد شده و از حال خود خبر دهند.

این روایت مهم و تعیین‌کننده، علاوه بر تمامی منابع شیعی هم‌چون کافی، در منابع اهل سنت هم‌چون مسند احمد بن حنبل ۳: ۳۸۸، المستدرک علی الصحیحین ۳: ۱۴۸، سنن کبری ۲: ۱۲۸، مجمع الزوائد ۹: ۱۶۲، اتحاف الساده المتقین ۱۰: ۵۰۲ و بسیاری از منابع دیگر عامه وارد شده است.

مصدق یکی از شعائر بزرگ الهی مطرح و ترویج نموده‌اند.

امام خمینی (ره)، آن معمار بزرگ انقلاب اسلامی، که روح آزادگی اسلامی را در ملت ایران که سابقه زنده نگاه داشتن عزاداری و نهضت حسین (ع) را در کارنامه تاریخ هزار ساله داشت و در سایر ملل اسلامی نیز دمید و با همین مجالس، نهضت اسلامی را در این مرز و بوم به پیروزی رساند، می‌فرماید: «الآن، هزار و چهارصد سال است که اسلام با این منبرها، با این روضه‌ها و با این مصیبت‌ها و با این سینه‌زنی‌ها ما را حفظ کرده‌اند».^۱

آن حضرت در جای دیگری می‌فرماید: «اینها را باید حفظ کنید. اینها شعائر مذهبی ماست که باید حفظ بشود، اینها یک شعائر سیاسی است که باید حفظ بشود».^۲ و یا می‌فرماید: «دسته‌جات باید عزاداری بکنند، عزاداری مهم است».^۳

اما نکته بسیار مهم در این باب، آسیب‌شناسی عزاداری است که همواره و در بُعد تحریف‌زدایی مورد توجه اندیشمندان والایی همچون استاد شهید علامه مرتضی مطهری بوده است.

در طول تاریخ معاصر ایران، این جلوه‌های تحریفی در قالب‌های مختلفی به این مهم سرایت کرده و حرکت اصلاحی بنیادین از سوی رهبر فرزانه انقلاب اسلامی، اندیشمند بزرگی که در مسائل امام‌شناسی و بررسی همه جانبه نهضت کربلا تبحری ویژه و بی‌نظیر دارد، صورت

۱. امام خمینی (ره)، صحیفه نور، نشر مرکز، مدارک انقلاب اسلامی، ج اول، ۱۳۶۱.

ش، ج ۸، ص ۶۹.

۲. همان، ج ۹، ص ۳۲.

۳. همان ج ۹، ص ۲۱۷.

گرفته و اثرات فوق‌العاده‌ای نیز داشته است.^۱

اما حرکت‌های خزنده، که با ناآگاهی و جهل برخاسته از احساسات هدایت‌نشده در مجامع عزای حسینی که از سوی عده‌ای به آن دامن زده می‌شود، منجر به احساس نیاز جدی برای پژوهش و تألیف متن مناسب برای توجه دادن همه جانبه به این موضوع شده و چون این مهم به نگارنده محول شد، که مفتخر به ورود در حلقه مقتل‌نویسان بوده و دیرزمانی است که در تاریخ پیشوایان، کار پژوهشی پیوسته نموده است، با استمداد از ذوات حق، دست به قلم بردم تا اثری مختصر و مفید، که هم قویم و مستند بوده و هم با توجه به روحیات مخاطبان، کوتاه و گویا باشد، تحت عنوان مباحثی پیرامون عزاداری تقدیم نمایم. در اینجا لازم می‌دانم که از بذل توجه مسئولان محترم سازمان تبلیغات اسلامی، به ویژه ریاست سازمان، معاونت پژوهشی، مدیر تهیه متن، مدیریت چاپخانه فجر سبحان و سایر عزیزانی که در مراحل چاپ و نشر این اثر متحمل زحمت شدند، قدردانی و تشکر نمایم.

و الله المستعان

بهاء‌الدین قهرمانی‌نژاد شایق

۱. مانند چند سخنرانی مهم معظم له در باب عبرت‌های عاشورا و سفر به تقاطعی از کشور و نهی از خرافات رایج در عزاداریهای متداول.